

УДК 94:631.115.6(477.44–22):343.163

**ОРГАНИ ПРОКУРАТУРИ
В ПЕРІОД КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА НА ПОДІЛЛІ
(1927–1933 РР.)****THE PROSECUTION IN THE PERIOD OF
COLLECTIVITY OF AGRICULTURAL HOLDINGS
ON PODILLYA REGION (1927–1933)****Пащенко І. І.,**викладач, Вінницький торговельно–
економічний коледж КНТЕУ (Вінниця, Україна),
e-mail: pashchenko19@ukr.net**Pashchenko I. I.,**Teacher, Vinnytsia Trade and Economic
College of KNTEU (Vinnytsia, Ukraine),
e-mail: pashchenko19@ukr.net

Досліджено основні функції та завдання органів прокуратури на Поділлі в умовах здійснення політики колективізації сільського господарства. На основі архівних та опублікованих документів, літератури з даної проблематики визначено провідні напрямки діяльності місцевих органів прокуратури Поділля під час проведення хлібозаготівельних кампаній в окреслений період.

Ключові слова: розкуркулення, колективізація, прокуратура, революційна законність, селянство, хлібозаготівля.

The article investigates the main functions and tasks of the prosecutor's offices on Podillya region in the context of the policy of collectivization of agriculture. On the basis of archival and published documents, literature on this issue identified the main areas of activity of local Podillya prosecutor's offices during the grain procurement campaign in a defined period.

Keywords: dispossession, collectivization, prosecutors, revolutionary law, peasantry, grain purchases.

Дослідження закономірностей та основних тенденцій розвитку органів прокуратури радянської доби, пошук альтернатив авторитарному шляху розвитку держави і органів прокуратури України, як його невід'ємної частини, набуває суспільно–політичного значення. У суспільній свідомості досі зберігається поверхневе уявлення про правоохоронну систему УСРР 20–х– початку 30–х рр. ХХ ст. Тому досконале вивчення процесу становлення та розвитку органів прокуратури, зокрема на Поділлі, допоможе відповісти на багато запитань сучасності, дозволить уникнути помилок при реалізації нинішніх реформ в системі прокуратури України. В сучасних умовах реалізація Україною європейського цивілізаційного вибору не можлива без реформування судово–правової системи, зокрема і прокуратури.

Досить актуальним залишається дослідження проблем соціальної історії періоду колективізації сільського господарства. Об'єктивно теоретичного висвітлення потребують найрізноманітніші аспекти діяльності радянської держави, в тому числі її репресивна внутрішня політика.

Слід зазначити, що органи прокуратури займали вагомий роль під час проведення колективізації сільського господарства. Основні функції та завдання місцевих органів прокуратури в окреслений період були повністю визначені керівництвом комуністичної партії та мали за мету втілення в життя більшовицької ідеї усупільнення селянських господарств. Актуальність даного дослідження

обумовлена потребою проаналізувати діяльність прокуратури на Поділлі в хлібозаготівельних кампаніях у переломні роки становлення колгоспного ладу в Україні (1927–1933 рр.) та оцінити вплив їх роботи на хід цих кампаній.

На сучасному етапі питання діяльності органів прокуратури у період колективізації сільського господарства досліджено в наукових працях В. Сухоноса [20], Д. Тихоненка [21], В. Мурзи [14], Д. Яковенка [23]. Окремі аспекти окресленої теми розкривали російські науковці: М. Кожевников [12], Д. Мокічев [15], Г. Мурашин [16], Р. Руденко [18], А. Рекунков, В. Клочков [19], О. Чердаков [20].

Метою даного дослідження є аналіз діяльності органів прокуратури на Поділлі під час проведення колективізації сільського господарства, визначення їх ролі у хлібозаготівельних кампаніях 1928–1932 рр.

Завдання органів прокуратури в проведенні господарсько–політичної кампанії на селі було визначено чисельними директивами Народного комісаріату юстиції УСРР. Органам прокуратури вказувалося на необхідність усунути перешкоди в організації та проведенні кампанії шляхом здійснення прокурорського нагляду.

Пріоритетним завданням при проведенні всіх господарсько–політичних кампаній було дотримання певних темпів та термінів роботи. Особливого значення набуло своєчасне планування хлібозаготівель, складання районних планів, доведення їх до села, колгоспу та кулацько–заможних дворів.

Важливим організаційним завданням підготовчого періоду було своєчасне обладнання та підготовка складських приміщень; своєчасна передача їх органами Союзхлібу; забезпечення хлібозаготівель талою, запровадження і розширення практики безтарних перевезень; забезпечення потоків хліба перевізними засобами; належне зберігання заготовленого хліба і в цих цілях безпечно його зберігання.

Вищезазначена робота в ході всієї кампанії вимагала максимальної уваги органів прокуратури, які повинні були надати істотну допомогу керівним адміністративним органам шляхом своєчасної сигналізації про недоліки, які потребували негайного усунення або їх виправлення. У цій роботі прокурорський нагляд повинен був тісно пов'язаний з керівними господарськими органами і органами, що контролювали роботу радянських і господарських апаратів.

Важливу роль в роботі органів прокуратури під час хлібозаготівельних кампаній 1928–1933 рр. посідав судово–слідчий нагляд. При адміністративному нагляді під час хлібозаготівель прокуратура наглядала за: виконанням директив щодо організації матеріально–технічної бази заготівель; строків доведення планів заготівель до села і надання твердих завдань заможним господарствам; своєчасного відвантаження заготовленого зерна; додержанням директив щодо методів приймання та зберігання заготовлених продуктів і обслуговування здавачів, методів заготівель у різних господарствах (радгоспи, колгоспи та індивідуальні господарства

– бідняцько–середняцькі і заможні), методів реагування на випадки не здачі державі зайвих продуктів від різних соціальних груп селянства та невиконання умов контрактації, щодо обліку заготовлених продуктів, за правильністю лінії застосування заходів адміністративного впливу (переважно штрафних стягнень), за невиконання завдань, особливо за додержанням класового принципу щодо самого застосування заходів адміністративного впливу, то у судово–слідчому нагляді прокуратура стежила за дотриманням процесуальних норм та класового підходу під час слідства та в судових справах [17, с. 8–9].

Зазначена робота значною мірою проходила у місці розташування даного органу юстиції (окружний чи районний центр). Нагляд за адміністративними органами під час кампанії прокуратура здійснювала методом планового обстеження цих органів. Обстеження це містило в собі перевірку відповідності закону постанов і рішень адміністративного органу, який підлягав перевірці [1, с. 588–600].

Під час хлібозаготівельних кампаній однією із форм роботи судово–слідчих апаратів були колективні судово–слідчі бригади, що виїжджали на села і виявляли тих селян, які не здавали хліб, провадили на місцях дізнання і слідство, а суд розглядав такі справи показовим порядком у тому ж селі. Починаючи з хлібозаготівельної кампанії 1930 р., переважна більшість справ, пов'язаних з хлібозаготівлею, була розв'язана судово–слідчими бригадами безпосередньо на селі [11, с. 315].

Слід зазначити, що в судово–слідчій роботі був задіяний метод посилення репресій до заможних елементів села у період хлібозаготівель. При розгляді справ в судах застосовувався спрощений процес проходження «хлібозаготівельних» справ. Середній термін проходження «хлібозаготівельних» справ складав у 1932–1933 рр. 3–5 днів [11, с. 315].

Під час хлібозаготівельної кампанії прокурорський нагляд звертав особливу увагу на своєчасне виявлення кулацько–заможних елементів села.

Аналіз практики хлібозаготівель початкового періоду показав, що однією з найважливіших помилок був недостатній тиск на заможних селян і недооцінка заготівель хліба, що надходив від одноосібного сектору. Тому, одним з найважливіших завдань хлібозаготівель стало повне виявлення кулацько–заможної верхівки, яка вступала до колгоспів з метою ухилення від протикулацьких заходів та підриву їх зсередини.

На початку січня 1928 р. прокуратура республіки гостро ставить перед місцевими органами влади питання контролю за хлібозаготівельними кампаніями, апарат юстиції мав забезпечити юридичний супровід кампанії цілком та повністю. Низка детальних директив організаційного та економічного характеру, потребувала від органів прокуратури виявлення найменших відхилень від директив центру, всіх зловживань та рішучої боротьби з ними, шляхом суворих та термінових репресій. Відповідальність за несвоєчасність заходів, тяганину, розслідування зловживань та

застосування репресій повністю покладалося на місцеві органи юстиції.

Першою вимогою прокуратури республіки до місцевих органів стало розслідування справ та застосування репресій в найкоротший термін. Однак, дані свідчать про те, що справи, як правило, знаходились у провадженні органів дізнання та слідства від 3–х до 7–ми днів.

Загальна кількість порушених справ щодо хлібозаготівель в УСРР перевищила дві тисячі, зокрема співвідношення між справами порушеними проти посадовців та приватників у пропорції 1:3. Злочини посадових осіб зводились до бездіяльності, халатності, що понесла за собою псування зерна, порушення лімітних цін. Злочини приватника полягали в закупці та перепродажу зерна з метою підвищення його ціни. Сільських спекулянтів поділяли на дві різні групи: 1) великих «куркулів», які закупляли доволі значні партії хліба, з метою притримати хліб до весни, щоб перепродати його по завищеним цінах; 2) дрібних перекупщиків [2, с. 98].

В період підготовки до весняної посівної кампанії було визначено основні завдання органів прокуратури: посилити нагляд за своєчасним, цілком витриманим, вирішенням Народними судами порушених справ, пов'язаних з проведенням колективізації; терміново провести розслідування окружного земельного управління, окружної кредитної спілки та Сільбанку в напрямку їх підготовки до весняної посівної кампанії, планів кредитування, стягнення боргів та інше.

Під час проведення посівних кампаній органи прокуратури виконували профілактичну функцію, зокрема контролювали процес мобілізації насінневих фондів, підготовку до сівби, забезпечення живого тягла фуражем, організацію громадського харчування тощо. Так, Тульчинська окружна прокуратура звітувала про злочини під час підготовки весняної посівної кампанії, зокрема під час мобілізації насінневого фонду та очищення насіння в Брацлавському, Тульчинському, Ольгопільському, Піщанському та Чечельницькому районах [3, арк. 3].

З проведенням підготовчої роботи до весняної посівної кампанії та колективізації на Поділлі було порушено низку справ, зокрема агронома М. Кретовича притягнуто до дисциплінарної відповідальності, агронома А. Любашівського позбавлено волі на півтора роки умовно за неухвалене ставлення до виконання своїх обов'язків в справі посівної кампанії, голову Колоденської сільської ради притягнуто до відповідальності в бездіяльності та недбайливості в справі посівної кампанії [3, арк. 4].

Таким чином, органи прокуратури під час посівних кампаній чітко та послідовно проводили політику більшовицької партії щодо «ліквідації куркульства як класу», сприяючи широкомасштабній колективізації українського села.

Перед органами прокуратури в період збиральної кампанії 1933 р. постало завдання правильної планової організації своєї діяльності на основі міцних зв'язків із сільською громадою.

Поряд з швидкістю та рішучістю своєї роботи органи прокуратури повинні забезпечити також високу якість своєї роботи. Боротьба за якість була не лише гаслом, але й реальною вимогою.

11 червня 1929 р. до Вінницького Окрпрокурора було надіслано обіжник Наркомторгівлі УСРР «Про порядок стягнення при невиконанні селянами плану хлібозаготівлі прийнятого сільськими зборами». Наркомторг УСРР пояснював, що в тих випадках, якщо під час вилучення в селянина натурою тієї кількості зерна, що передбачено по прийнятому сільськими зборами плану, у нього не буде виявлено, потрібно діяти таким чином:

1) Якщо у селянина не виявлено зерна, яке він повинен здати, потрібно оцінювати нездану кількість зерна по ринковим цінам і всю безгрошову суму вилучати шляхом накладення арешту та продаж його майна.

2) Якщо селянином не здано лише частину зерна, то необхідно за ту кількість зерна, яке він здав сплатити йому по конверсійним заготівельним цінам; нездану кількість зерна повинно бути оцінено по ринковим цінам і всю без винятку грошову суму вилучити шляхом накладення арешту і продажу його майна [4, арк. 72–73].

Під час проведення хлібозаготівельних кампаній стосунки органів прокуратури та місцевої влади складалися не просто. Так, адміністративні органи в багатьох районах середняцькі та бідняцькі господарства відносили до куркульських та заможних та ставили вимоги як до куркулів. Зазначені господарства переоподатковували з метою штучного створення підстав для підвищення вимог щодо хлібозаготівлі.

Слід зазначити, випадки, коли місцеві органи влади нерелевально визначали зобов'язання по хлібозаготівлі щодо окремих господарств, явно перебільшуючи їх можливості щодо здачі хліба. Іноді це проводилось спеціально для розкуркулення.

Прикладом проведення перекручування політики хлібозаготівель органами місцевої влади, втручання останніх в роботу органів юстиції зазначено в доповідній записці члена міжрайсуду Ю. М. Райціса до Вінницької міжрайпрокуратури «...ці явища відповідають політиці, що її проводить районна влада, яка між іншим на протести прокурорів з приводу ненормальних явищ, ніякої уваги не звертає, а Нарсуду Райвиконком постійно диктує, які приймати вироки по зазначеним справам...» [7, арк. 186].

Щодо форм і методів політики хлібозаготівель до селян середняків та бідняків у вищевказаній записці зазначається «...тверді завдання по хлібозаготівлі до двору середняків доводять такі ж, як і до куркулів та постійно їх збільшують. Один селянин – середняк звернувся до Дільничного прокурора Гайсинського району з заявою, про те, що він здав 25 пудів хліба, після чого доведено здати ще 60 пудів хліба, яких він здав (то був останній його хліб), і нарешті доведено здати ще 50 пудів, яких у нього не було. В нього проведено обшук та нічого не знайдено, все описано і викинуто на вулицю [7, арк. 186].

Через такі обставини НКЮ направив повторно Директиву про визначення обов'язків щодо різних соціальних груп селянства та пропонував дільничим прокурорам здійснювати нагляд за точним її дотриманням. Запропоновано рішуче подолати тенденції застосовувати заходи, які можна вживати до куркульських та заможних господарств до середняків, наполягати на тому, щоб план для кожного господарства було визначено реально [6, арк. 391].

Визначаючи заходи адміністративного впливу щодо окремих господарств або селян-середняків, що не виконали зобов'язань по хлібозаготівлі, адміністративні органи не виявляли необхідної гнучкості, призначали штраф в п'ятикратному розмірі, не деферціювали заходи адміністративного стягнення щодо ступеня виконання окремими господарствами покладеними на них обов'язків по хлібозаготівлі.

В своїй діяльності сільські та районні органи влади керувались нормативними документами, які виходили в той час.

Впродовж 1929–1933 рр. було прийнято постанови та директиви ЦК КП(б)У, ВУЦВК та РНК УСРР про посилення репресивних заходів до заможних селян під час проведення хлібозаготівельних кампаній, такі, наприклад, як постанова ВУЦВК та РНК УСРР від 3 липня 1929 р.: «Про поширення прав місцевих рад щодо сприяння виконання загальнодержавних завдань і планів» та про порядок її застосування окружними прокурорами [13, с. 101], постанова II сесії ВУЦВК XII скликання від 12 липня 1931 р. «Про завдання хлібозаготівель» [10, с. 557–561], постанова РНК УСРР від 20 листопада 1932 р. «Про заходи щодо посилення хлібозаготівель» [13, с. 548–549].

В свою чергу НКЮ в цей період направив в міжрайонні суди, міжрайонні прокуратури, дільничні прокуратури значну кількість Директив пов'язаних з хлібозаготівлею. Зокрема, директива №53884 від 24.11.1930 р. «Про лінію в справах хлібозаготівлі», в якій НКЮ цілком конкретно визначив лінію, якої повинні дотримуватись органи юстиції в своїй діяльності щодо забезпечення виконання планів хлібозаготівлі [7, арк. 391]. Для виконання великої кількості директив необхідно було поширити та удосконалити нагляд за місцевими органами влади. Від органів прокуратури почали вимагати «усіма існуючими засобами забезпечити точне і беззастережне виконання директив центру та заходів місцевої влади» [9, с. 97–98].

Внаслідок проведення політико-господарських кампаній, посилення нагляду за виконанням органами місцевої влади директив НКЮ та постанов партії, органи прокуратури для виконання завдань широко залучали місцевий актив. Однією з форм громадсько-масової роботи прокуратури було створення «груп сприяння прокуратури». Відповідно до інструкції НКЮ «Про масову роботу органів юстиції» їм надано повноваження проводити провадження певних обстежень, інформувати про порушення законів, розпоряджень та постанов. Групи сприяння повинні були допомагати органам прокуратури в питаннях щодо виявлення всіх перекручувань, зловживань та

недбалості в підготовці посівної кампанії, виявлені та перевірені неправильного розкуркулення. Так, в с. Сосонка, Лука–Мелешківська, Шереметка Вінницького району завдяки груп сприяння прокуратурі було виявлено факти перекручування класової лінії. Зокрема, в с. Сабарові Шереметської сільської ради комісія по виконанню річного плану хлібозаготівлі примушувала бідняків до виконання цього плану, а куркулів прикривала. На підставі цього проведено слідство, двох з членів комісії засуджено на 2 роки позбавлення волі [8, арк. 14].

Таким чином, можна стверджувати, що методи та форми роботи органів прокуратури у хлібозаготівельних кампаніях стали посправжньому ефективним інструментом у справі вилучення хліба для потреб держави та тиску на селянство з метою нав'язування колективної форми правління на селі.

Список використаних джерел

1. Гурін, К., 1929. 'Нові шляхи в роботі прокуратури', *Вісник радянської юстиції*, №20.
2. 'Державний архів Вінницької області', Ф.Р–848, Оп.31, Спр.2, 179 арк.
3. Там само, Ф.Р–1020, Оп.2, Спр.18, 306 арк.
4. Там само, Спр.33, 235 арк.
5. Там само, Спр.25, 424 арк.
6. Там само, Спр.32, 139 арк.
7. Там само, Спр.25, 424 арк.
8. Там само, Спр.32, 438 арк.
9. Железнодорожский, Г., 1928. 'Хлібозаготівлі і органи юстиції', *Вісник радянської Юстиції*, №4, с.97–99.
10. 'Збірник законів УСРР', 1931, №29, 230 с.
11. Зильберштейн, Л., 1931. 'Підсумки роботи органів юстиції у хлібозаготівельній кампанії 1930/1931 р.', *Революційне право*, №6–8, с.314–316.
12. Кожевников, М., 1949. 'Органы, выполнявшие функции советской прокуратуры до ее учреждения', *Ученые записки МГУ*, Вып.144, с.37–84.
13. 'Колективізація і голод на Україні: 1929–1933. Збірник матеріалів і документів', 1992, *АН України. Інститут історії України та ін.: Упоряд.: Г. М. Михайличенко, Є. П. Шаталіна; Відп. ред.: Кульчицький С. В.*, Київ: Наукова думка, 736 с.
14. Мурза, В., 2003. 'Прокуратура в державному механізмі УСРР (1922–1933 рр.): Автореф. дис. ... канд. юр. наук, Х., 19 с.
15. Мокічев, К., 1952. 'История советской прокуратуры в важнейших документах', М.: *Госюриздат*, 584 с.
16. Мурашин, Г., 1972. 'Органы прокуратуры в механизме советского государства', К.: *Наукова думка*, 452 с.
17. 'Наказ прокуратури в галузі адміністративного нагляду', 1932, *Бюлетень НКЮ*, №28–29, с.173.
18. 'На страже советских законов', 1972, Гл. ред.: Жогин Н., Руденко Р., М.: *Юрид. лит.*, 456 с.
19. Рекунков, А., Клочков, В., 1977. 'Законность – фактор государственного строительства', *Советская прокуратура: История и современность*, М., с.34–58.
20. Сухонос, В., 2001. 'Органы, що виконували функції прокуратури в Україні у 1917–1922 рр.', *Підприємництво, господарство і право*, №7, с.86–87.
21. Тихоненко, Д., 1998. 'Проблемы контроля и надзора за органами ВУЧ и ГПУ УССР в 1918 – начале 1929 гг.': Автореф. дис. ... канд. юрид. наук, Х., 17 с.
22. Чердаков, О., 2003. 'Место и роль прокуратуры в правоохранительной системе советского государства в период его становления и развития (1917–1936 гг.)', *Государства и право*, №12, с.86–91.
23. Яковенко, Д., 1956. 'Учреждение прокуратуры УССР, ее организация и деятельность в 1922–1925 гг.': Автореф. дис. канд. юр. наук, К., 13 с.

References

1. Gurin, K., 1929. 'Novi shljahy v roboti prokuratury (New ways in the work of the prosecutor's office)', *Visnyk radjans'koi' justycii'*, №20.
2. 'Derzhavnyj arhiv Vinnyts'koi' oblasti (State Archives of Vinnytsia Region)', F.R–848, Op.31, Spr.2, 179 ark.
3. Tam samo, F.R–1020, Op.2, Spr.18, 306 ark.
4. Tam samo, Spr.33, 235 ark.
5. Tam samo, Spr.25, 424 ark.
6. Tam samo, Spr.32, 139 ark.
7. Tam samo, Spr.25, 424 ark.
8. Tam samo, Spr.32, 438 ark.
9. Zhelezn'ogors'kyj, G., 1928. 'Hlibozagotivli i organy justycii' (Bread and Justice)', *Vistnyk radjans'koi' Justycii'*, №4, s.97–99.
10. 'Zbirnyk zakoniv USRR (Collection of laws of the Ukrainian SSR)', 1931, №29, 230 s.
11. Zil'bershtejn, L., 1931. 'Pidsumky roboty organiv justycii' u hlibozagotivel'nij kampanii' 1930/1931 r. (Results of the work of the justice bodies in the grain procurement campaign of 1930/1931)', *Revoljucijne pravo*, №6–8, s.314–316.
12. Kozhevnikov, M., 1949. 'Organy, vypolnjavshie funkcii sovetskoj prokuratury do ee uchrezhdenija (The bodies that performed the functions of the Soviet prosecutor's office before its establishment)', *Uchenye zapiski MGU*, Vyp.144, s.37–84.
13. 'Kolektyvizacija i golod na Ukrai'ni: 1929–1933. Zbirnyk materialiv i dokumentiv (Collectivization and famine in Ukraine: 1929–1933. Collection of materials and documents)', 1992, *AN Ukrai'ny. Instytut istorii' Ukrai'ny ta in.: Uporjad.: G. M. Myhajlychenko, Je. P. Shatalina; Vidp. red.: Kul'chyc'kyj S. V.*, Kyi'v: *Naukova dumka*, 736 s.
14. Murza, V., 2003. 'Prokuratura v derzhavnomu mehanizmi USRR (1922–1933 rr.) (Prosecutor's Office in the State Mechanism of the USSR (1922–1933))': Avtoref. dys. ... kand. jur. nauk, H., 19 s.
15. Mokichev, K., 1952. 'Istorija sovetskoj prokuratury v vazhnejshih dokumentah (The history of the Soviet prosecutor's office in the most important documents)', M.: *Gosjurizdat*, 584 s.
16. Murashin, G., 1972. 'Organy prokuratury v mehanizme sovetskogo gosudarstva (The prosecution authorities in the mechanism of the Soviet state)', K.: *Naukova dumka*, 452 s.
17. 'Nakaz prokuratury v galuzi administratyvnogo nagljadu (Order of the Office of Public Prosecutor in the field of administrative supervision)', 1932, *Bjuletен' NKJu*, №28–29, s.173.
18. 'Na strazhe sovetskih zakonov (Guarding Soviet Laws)', 1972, Gl. red.: Zhogin N., Rudenko R., M.: *Jurid. lit.*, 456 s.
19. Rekunkov, A., Klochkov, V., 1977. 'Zakonnost' – faktor gosudarstvennogo stroitel'stva (Legality is a factor in state building)', *Sovetskaja prokuratura: Istorija i sovremennost'*, M., s.34–58.
20. Suhonos, V., 2001. 'Organy, shho vykonували funkcii' prokuratury v Ukrai'ni u 1917–1922 rr. (Bodies performing the functions of the prosecutor's office in Ukraine in 1917–1922)', *Pidpryjemnyctvo, gospodarstvo i pravo*, №7, s.86–87.
21. Tihonenko, D., 1998. 'Problemy kontrolja i nadzora za organami VUCH i GPU UССР v 1918 – nachale 1929 gg. (Problems of control and supervision of the bodies of the VUCH and GPU Ukrainian SSR in 1918 – early 1929)': Avtoref. dis. ... kand. jurid. nauk, H., 17 s.
22. Cherdakov, O., 2003. 'Mesto i rol' prokuratury v pravoohranitel'noj sisteme sovetskogo gosudarstva v period ego stanovlenija i razvittija (1917–1936 gg.) (The place and role of the prosecutor's office in the law enforcement system of the Soviet state in the period of its formation and development (1917–1936))', *Gosudarstva i pravo*, №12, s.86–91.
23. Jakovenko, D., 1956. 'Uchrezhdenie prokuratury UССР, ee organizacija i dejatel'nost' v 1922–1925 gg. (Establishment of the Prosecutor's Office of the Ukrainian SSR, its organization and activities in 1922–1925)': Avtoref. dis. kand. jur. nauk, K., 13 s.